

ORIGINAL ARTICLE

ORYGINALNY ARTYKUŁ NAUKOWY

THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE AND POLAND

ROZWÓJ ORGANICZNEJ PRODUKCJI NA UKRAINIE I W POLSCE

Nina Rebryna

Lutsk Cooperative College Lviv Commercial Academy
Łuckie Spółdzielcze Kolegium Lwowskiej Komercyjnej Akademii
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Łesii Ukrainki

Rebryna N. (2015), *The development of organic production in Ukraine and Poland/Rozwój organicznej produkcji na Ukrainie i w Polsce*. Economic and Regional Studies, vol. 8, no. 4, pp. 107-118.

Summary: The objective of the work is to conduct a comparative analysis of development of organic production in Ukraine and Poland as well as to elaborate practical recommendations for the development of the given production type in Ukraine. The methods applied within the articles are those of general theoretical scientific acquired knowledge, and in particular, the dialectic method, system analysis and fundamental principles of economic theory. The comparative method and the method of structural analysis have been also applied.

Organic production is characterized by a dynamic development worldwide. In Ukraine, the organic production market is at the stadium of being formed. The analysis has revealed that within the last three years a tendency of internal saturation of the market with its own organic production at the expense of the raw material demand from import has been observed. The number of organic farms in Poland has multiple times exceeded the number of analogical farms in Ukraine. In the researched period the number of farms in Ukraine increased 5 times while in Poland-12 times. The market of organic products in Ukraine is in the phase of being shaped. Among the organic products on the national market one may spot such products as: bread, cereal, jams, juices, dried fruits, tea, honey. In Poland, the most popular organic products include meat, poultry and dairy products.

The introduction of organic production in Ukraine will support: reconstruction of land fertility and preservation of natural environment; increase of effectiveness and profitability of agricultural production; filling the food market with healthy quality food production; strengthening agricultural production, strengthening export potential of the country; improving the image of Ukraine as producer and exporter of high quality food products; ensuing food safety in Ukraine; bettering the general state of wellbeing within the society.

Keywords: organic production, organic agricultural economy, organic market in Ukraine and Poland

Streszczenie: Celem artykułu jest przeprowadzenie porównawczej analizy rozwoju organicznej produkcji na Ukrainie i w Polsce oraz opracowanie praktycznych rekomendacji dla rozwoju danej produkcji w Ukrainie. W pracy zastosowano ogólnoteoretyczne metody naukowego poznania, w szczególności metodę dialektyczną, analizę systemową oraz fundamentalne zasady teorii ekonomicznej. Wykorzystano również metodę porównawczą i metodę analizy strukturalnej.

Produkcja organiczna charakteryzuje się dynamicznym rozwojem na świecie. Na Ukrainie rynek organicznej produkcji znajduje się w stadium kształtowania. Analiza pokazała, że w ciągu ostatnich trzech lat obserwuje się tendencję nasycenia wewnętrznego rynku własną organiczną produkcją kosztem przerobu surowca z importu. Liczba gospodarstw organicznych w Polsce wielokrotnie przekracza liczbę analogicznych gospodarstw w Ukrainie. W badanym okresie liczba gospodarstw w Ukrainie wzrosła 5-krotnie, a w Polsce – 12-krotnie. Rynek produktów organicznych na Ukrainie jest w fazie kształtowania się. Wśród produktów organicznych na krajowym rynku pojawiły się takie produkty jak: pieczywo, płatki, dżem, soki, syropy, suszone owoce, herbata, miód. W Polsce do najbardziej popularnych produktów organicznych należy mięso, drób i produkty mleczne.

Wprowadzenie na Ukrainie produkcji organicznej będzie sprzyjało: odtworzeniu urodzajności gruntów i zachowaniu środowiska naturalnego; rozwojowi wiejskich terytoriów i podniesieniu poziomu życia ludności wiejskiej; podwyższeniu efektywności i dochodowości produkcji rolniczej; wypełnieniu rynku spożywczego zdrową jakościowo produkcją; umocnieniu eksportowego potencjału państwa; poprawie wizerunku Ukrainy jako producenta i eksportera wysokiej jakości zdrowej żywności; zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego na Ukrainie; polepszaniu ogólnego dobrobytu społeczeństwa.

Słowa kluczowe: produkcja organiczna, organiczna gospodarka rolna, organiczny rynek Ukrainy i Polski

Address for correspondence: Nina Rebryna, 43000, Łuck, ulica Sobornosti 13/49, Phone: +38 050 603 46 50, e-mail: skorohod-i@rambler.ru
Full text PDF: www.ers.edu.pl; Open-access article.

Copyright © Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaską, Sidorska 95/97, 21-500 Białą Podlaską;

Indexation: Index Copernicus Journal Master List ICV 2014: 70.81 (6.96); Polish Ministry of Science and Higher Education 2015: 8 points.

Introduction

Among the European states Ukraine has the highest level of anthropogenic impact on the environment meanwhile it has low financial means for solving the problem. The improvements of quality and safe-health level of products, transfer to consideration of ecological parameters in the production process are one of the key approaches to sustainable development.

Materials and methods

The issues of organic production development under conditions of international cooperation are highlighted in the researches and scholarly works of the following scholars B. Huber (2013), M. Kropyvko, O. Kovalova (2010), C. Moreau (2013), U. Niggli (2008), F. Switzerland, D. Schaack (2013), H. Willer, J. Lernoud (2013). However, the subject of introduction and implementation mechanisms of organic production in the context of Ukrainian and Polish cooperation has been poorly studied, and this fact made conditions for the current research and its timeliness.

The aims of the article are to make a comparative analysis of organic production development in Ukraine and Poland and to work out some practical suggestions for development of this type of production in Ukraine.

The methodological basis of the research comprises basic methods of scientific cognition, namely the dialectical method, the system-oriented approach, fundamentals of general economic theory. In addition methods of comparative and structural analysis were used, the method of statistical clusters was applied for analysis of level of organic production development; the graph method helped to make the visual representation of its dynamics.

Research results

In the world organic production has been marked by the dynamic development. The market of organic products in Ukraine is only emerging. Still, the analysis shows that for last three years the domestic market has been inclined to be filled up by our own organic products due to arranging organic raw material processing at Ukrainian enterprises.

On the current global market of agricultural products and food the demand has been largely graded from modest to quality parameters of foodstuffs in the countries with low paying capacity, to specifying severe requirements to the production process and its quality in the countries with top-ranking economies and demand with high paying capacity of population. The severization of

Wstęp

Spośród wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej Ukraina posiada najwyższy poziom wpływu antropogenicznego na swoje środowisko, mając jednocześnie niskie zasoby finansowe konieczne do rozwiązania tego problemu. Udoskonalenia w odniesieniu do jakości oraz bezpieczeństwa zdrowotnego produktów mają swoje odzwierciedlenie w przywiązywaniu wagi do parametrów ekologicznych w procesie produkcji, będąc jednocześnie podstawowymi szlakami na trasie do zrównoważonego rozwoju.

Materiały i metody

Zagadnienia związane z produkcją organiczną i jej rozwojem w warunkach współpracy międzynarodowej są podkreślane przez autorów prac naukowych takich jak B. Huber (2013), M. Kropyvko, O. Kovalova (2010), C. Moreau (2013), U. Niggli (2008), F. Switzerland, D. Schaack (2013), H. Willer, J. Lernoud (2013). Jednakże, przedmiot mechanizmów wprowadzających i wdrażających produkcję organiczną w kontekście współpracy Polsko-Ukraińskiej jest słabo zbadany jak dotąd, co stało się uwarunkowaniem obecnej pracy oraz świadczy o jej ponadczasowości.

Główne cele niniejszej pracy to analiza porównawcza rozwoju produkcji organicznej na Ukrainie oraz w Polsce oraz opracowanie praktycznych wskazań dla rozwoju tego typu produkcji na Ukrainie.

Metodologiczną podstawę niniejszego badania stanowiły podstawowe naukowe metody poznawcze, zwłaszcza metoda dialektyczna, podejście systemowe, podstawy ogólnej teorii ekonomii. Dodatkowo, użyto metody porównawczej i strukturalnej analizy, a także metody klastrów statystycznych zastosowanej do analizy poziomu rozwoju produkcji organicznej. Metoda wykresów pozwoliła na zobrazowanie wizualne jej dynamiki.

Wyniki badań

Na całym świecie, produkcja organiczna przechodzi okres dynamicznego rozwoju. Rynek produktów organicznych na Ukrainie dopiero powstaje. Jednakże, analiza wykazała, że w czasie ostatnich 3 lat rynek krajowy jest z natury wypełniony wewnętrznymi produktami krajowymi, dzięki ukraińskim przetwórciom surowców organicznych.

Na obecnym globalnym rynku produktów rolnych i żywności, popyt został w dużej mierze sklasyfikowany w skali od skromnych do jakościowych parametrów produktów spożywczych w krajach o niskiej zdolności płatniczej, do określenia surowych wymagań względem procesu produkcyjnego i jego jakości w krajach o gospodarkach najwyższej rangi i popytem populacji o wysokiej zdolności płatniczej. Zaostrzenie standardów wymagań co do jakości

requirements to the quality of agricultural products emerged as an answer to the intensification of urban growth processes and the environmental pollution, growth of applying synthetical agrichemicals in its production, development of ecological conscience of the population. Hence, it brought about wants of consumers committed to a healthy lifestyle and who are cashed-up, to get quality, safe and good products that are produced with minimized harm to the environment. The market ensured the emergence of the certified production process in which it is prohibited to apply chemically synthesized fertilizers and plant-protecting agents, hormones and antibiotics, genetically modified organisms, aromatic chemicals, preservative agents, and colorants etc. as well as the emergence of the appropriately labeled products with label "organic".

The specific features of organic agricultural production are economic, environmental and social effects from carrying out this kind of activity which are as follows:

- economic – it is caused by consumers' readiness to pay a higher price for food of organic production, reduction in the value of material resources (agrichemicals, fuels and lubricants from 30 to 97 %) (Niggli 2008).

- social – it is conditioned by the significant amount of hand labour that enables organic production for small farmers using their own workforce. For example, in France where 4.5 % farms and 3.6 % farming lands are organic on the organic farms 2.4 average salaried workers are engaged as on traditional farms this figure is 1.5 (Moreau 2013).

- environmental – it is conditioned by gradual restoration of quality of land resources involved into the production process due to crop rotation, applying green fertilizers and methods of biological control over pests, technologies of soil processing directed at minimal interference, reducing soil compaction as well as reducing water and air pollution owing to restriction of synthetic agrichemicals application, preservation of local biodiversity by the ban to use genetically modified organisms.

The distinguishing feature of organic agricultural production is the availability of strictly regulated conditions and rules of the production process, the conformity to them is determined by the result of production certification (it can last for two years) and repetitive inspection (control of production, processing and turnover of organic products). Under conditions of compliance with organic production standards products are entitled be marketed as organic (Kropyvko, Kovalova 2010).

The management system for organic production has a two-tiered procedure: accreditation by production process certification authority (national or in International Federation of Organic Agricultural Movements, IFOAM) and its direct certification of the production and granting the right to label the production as organic.

produktów rolnych pojawiło się jako odpowiedź na intensyfikację procesów rozwoju miast i zanieczyszczenia środowiska, wzrost stosowania syntetycznych środków chemicznych w produkcji, rozwój świadomości ekologicznej ludności. W związku z tym, wzrosły pragnienia konsumentów w odniesieniu do zdrowego stylu życia, gotowych zapłacić aby uzyskać wysokiej jakości, bezpieczne i dobre produkty, które są produkowane ze zminimalizowaniem szkód dla środowiska. Rynek zapewnił powstanie certyfikowanego procesu produkcji, w którym zabronione jest zastosowanie chemicznie syntetyzowanych nawozów i środków ochrony roślin, antybiotyków, hormonów i organizmów genetycznie zmodyfikowanych, substancji aromatycznych, chemicznych, konserwujących barwników itp, jak również zainicjował pojawienie się odpowiednio oznakowanych produktów z etykietą „organiczne”.

Specyficzne cechy ekologicznej produkcji rolnej są efektami zarówno ekonomicznymi, środowiskowymi jak i społecznymi wynikającymi z prowadzenia tego rodzaju działalności, dzieląc się na cechy:

- Ekonomiczne - spowodowane gotowością konsumentów do płacenia wyższej ceny w odniesieniu do żywności ekologicznej produkcji, zmniejszenie wartości środków materialnych (chemikalia rolne, paliw i smarów z 30 do 97%) (Niggli 2008).

- Społeczne - jest to uzależnione od znacznej ilości pracy fizycznej, która umożliwia produkcję ekologiczną a która jest wykonywana przez drobnych rolników oraz ich pracowników. Na przykład we Francji, gdzie 4,5% gospodarstw i 3,6% gruntów rolnych stanowią gospodarstwa, przeciętne gospodarstwo ekologiczne zatrudnia średnio 2,4 pracowników najemnych, podczas gdy w przypadku tradycyjnych gospodarstw ta liczba wynosi średnio 1,5 (Moreau 2013).

- Środowiskowe - uzależnione od stopniowej odbudowy jakości zasobów ziemi zaangażowanych w proces produkcji, poprzez płodozmiany, stosowanie nawozów zielonych oraz metod kontroli biologicznej nad szkodnikami, technologie obróbki gleby ukierunkowane na minimalną ingerencję, zmniejszenie gęstości gleby, a także zmniejszenie zanieczyszczenia wody i powietrza ze względu na ograniczenia stosowania chemikaliów pochodzenia syntetycznego, zachowanie lokalnej różnorodności biologicznej przez zakaz używania organizmów genetycznie zmodyfikowanych.

Cechą wyróżniającą ekologiczną produkcję rolną jest dostępność ściśle regulowanych warunków i zasad procesu produkcji, a zgodność z nimi jest determinowana wynikiem certyfikacji produkcji (ważna przez dwa lata) oraz powtarzanymi kontrolami (kontrola produkcji, przetwarzania i obrót produktami ekologicznymi). W warunkach zgodności ze standardami ekologicznej produkcji dane produkty mają prawo być wprowadzane do obrotu pod nazwą ekologicznych (Kropyvko, Kovalova 2010).

System zarządzania w produkcji ekologicznej posiada procedurę dwupoziomową: akredytacji nadawanej przez organ certyfikujący (organ krajowy lub

Depending on the agencies that perform accreditation functions of the authorized certification bodies as well as the direct function of certification and inspection of organic production, the system of organic production management can comprise the following patterns: state (accreditation and certification are performed by state centers), private (for example, accreditation of certification centers in IFOAM and certification by private agencies), state and private (it is the most accepted pattern: the accreditation of the private centers providing certification services is performed by the state authorities).

In 2012 the total number of certification agencies for organic production was 576 units in the world, most of them are in South Korea (76), Japan (61), the USA (49), Germany (32) (FiBL & IFOAM, 2013).

In the world organic production has been marked by the dynamic development. Thus, according to the research of IFOAM and Research Institute of Organic Agriculture (Forschungsinstitut für biologischen Landbau, FiBL) which covered 162 from 224 countries of the world, in 2011 the area of farming lands occupied by organic production (croplands and perennial plantings) was 37.2 mln. ha including land in conversion that equals to 0.9 % of the total area of the world farming lands. Moreover, only since 2000 the area of organic farming lands has shown a growth of 22.4 mln ha (from 14.9 mln. ha) or by 2.5 times (Willer, Lernoud 2013).

In 2000-2011 the number of organic producers in the world went up 6 times (from 0.3 do 1.8 mln.). There are more than three fourths of organic producers in Africa, Asia, Latin America, where the consumption of organic products is significantly lower than in the countries of Europe and North America. The leaders by number of organic producers are India, Uganda and Mexico.

The world market of organic production is demonstrating the upward trend. Thus, during 2000-2011 it grew up by 44.9 billion US dollars (from 17.9 to 62.8 billion US dollars), or by 3.5 times (Huber 2013). Herewith 96 % of organic product sales income was earned collectively in North America (50 %) and Europe (46 %). The USA takes 44 % retail sales of organic products, the EU countries do 41 % (including Germany – 14 %, France – 8 %, the United Kingdom – 4 %, Italy – 3 %), Canada takes 4 %, Switzerland – 3 %, Japan – 2 %. The rest of the world countries accounts only for 6 % of the world retail sales of organic products (Switzerland, Schaack 2013).

The market of organic products in Ukraine is only emerging, as only in January 2014 Act of Ukraine № 425-VII "On production and circulation of organic agricultural products and raw material" entered into force. This act governs legal and economic grounds for production and circulation of organic agricultural products and raw material, measures of control and supervision over the activity which are directed at

Międzynarodową Federację Rolnictwa Ekologicznego, IFOAM) oraz jego bezpośrednią certyfikację produkcji i przyznanie prawa do oznaczania produkcji jako ekologicznej.

W zależności od instytucji, która pełni funkcje akredytacji uprawnionych jednostek certyfikujących, a także bezpośrednią funkcję certyfikacji i kontroli produkcji ekologicznej, system zarządzania produkcją ekologiczną może składać się z następujących typów: państwowy (akredytacji i certyfikacji dokonują ośrodki państwowe), prywatny (na przykład centra akredytacji kwalifikacji w IFOAM i certyfikacja przez agencje prywatne), państwowy i prywatny (najczęściej akceptowany typ: akredytacja ośrodków prywatnych świadczących usługi certyfikacyjne jest wykonywana przez władze państwowe).

W roku 2012 łączna liczba agencji certyfikacji produkcji ekologicznej wyniosła 576 jednostek na świecie, większość z nich znajduje się w Korei Południowej (76), Japonii (61), USA (49), Niemcy (32) (FiBL & IFOAM, 2013).

Światowa produkcja ekologiczna doświadcza dynamicznego rozwoju. Tak więc, według badań wykonanych przez IFOAM oraz Instytut Badań Rolnictwa Ekologicznego (Forschungsinstitut für biologischen Landbau, FiBL), który obejmowały 162 z 224 krajów świata, w 2011 roku powierzchnia gruntów rolniczych zajętych przez pola uprawne pod produkcję ekologiczną (tereny uprawne oraz gleby pod wieloletnie rośliny) wynosiła 37,2 mln ha gruntów, czyli równoważności 0,9% całkowitej powierzchni ziem. Co więcej, tylko od 2000 roku obszary ekologicznych terenów rolnych wykazały wzrost o 22,4 mln ha (z 14,9 mln ha) czyli zwiększyły się 2,5-krotnie (Willer, Lernoud 2013)..

W 2000-2011 liczba producentów ekologicznych na świecie wzrosła 6-krotnie (z 0,3 do 1,8 mln). Ponad trzy czwarte producentów ekologicznych pochodzi z Afryki, Azji, Ameryki Łacińskiej, gdzie spożycie produktów ekologicznych jest znacznie niższe niż w krajach Europy i Ameryki Północnej. Liderami pod względem liczby producentów ekologicznych są Indie, Uganda i Meksyk.

Światowy rynek produkcji ekologicznej wykazuje tendencję wzrostową. Tak więc, w latach 2000-2011 odnotowano jego wzrost o przez 44,9 miliardów dolarów (z 17,9 do 62,8 miliardów dolarów), lub też 3,5 razy (Huber 2013). 96% przychodów ze sprzedaży produktów organicznych uzyskały łącznie Ameryka Północna (50%) i Europa (46%). USA posiada 44% sprzedaży detalicznej produktów ekologicznych, kraje UE- 41% (w tym Niemcy - 14%, Francja - 8%, Wielka Brytania- 4%, Włochy - 3%), Kanada posiada 4%, podczas gdy Szwajcaria - 3 % a Japonia - 2%. Reszta krajów świata to jedynie 6% sprzedaży detalicznej produktów ekologicznych na całym świecie (Szwajcaria, Schaack 2013).

Rynek produktów ekologicznych na Ukrainie dopiero się kształtuje, gdyż dopiero w styczniu 2014 weszła w życie Ustawa Ukrainy № 425-VII „o pro-

ensuring fair competition and proper functioning on the market of organic products and raw material, betterment of key indicators of health status of the population, preservation of the environment, soil harmonious exploitation, providing effective use and reproduction of natural resources as well as guaranteeing consumers' confidence in food and raw material labeled as organic (The law of Ukraine, 2014).

However, it is worth noticing that so far the relevant regulations haven't been worked out in Ukraine and the domestic producers undergo organic certification procedures in accordance with existing international standards, at most these are the EU standards.

Furthermore, the State Target Program for Rural Development for the period until 2015 proclaims to reach 10 % share of organic products in the volume of gross agricultural output, it intends to stimulate maintaining organic agriculture, to establish norms for development of organic farming and to set up the system of its certification (The law of Ukraine, 2007).

Another document that focuses attention on the organic sector is Strategy of the Agricultural Sector Development for the period until 2020 approved by directive of Cabinet of Ministers of Ukraine №806-p. In the Strategy one of top-priority goals is specified as maintaining food supply security of the state by promoting development of organic farming foremost on private rural and medium farms.

The Ukrainian organic production relies on large-scale production of organic grain and its export into the EU countries that is concentrated within several agricultural investing companies. The organic production in Ukraine has a great potential. Its slow development is connected on one hand with orientation of organic grain export into the EU countries by large agricultural companies and dependence from several investing companies and on the other hand with the fact that transition of small and medium farms to organic methods and other crop production is a secondary issue.

The absence of legal framework disables arranging the system of accreditation and the performance of certification agencies as well as it prevents Ukraine's positioning as an exporter of organic products at the global market.

In accord with IFOAM official statistical reviews for last ten years the organic agricultural production has been growing rapidly in Ukraine. At the beginning of 2003 in Ukraine 31 farms with the organic profile were registered. The total area of the certified organic farming lands was 164.4 thousand hectares. In 2012 there were already 164 certified organic farms and they cultivated 278.8 thousand h of certified organic agricultural land (KMU 2013).

By researches of Ukraine Federation of Organic Movement the domestic consumer market of organic products is constantly growing: in 2008 it was estimated in 600 thousand euro, in 2009 – 1.2 million

dukcji i obrocie produktów rolnych i surowców". Ustawa ta reguluje przepisy prawne i ekonomiczne w zakresie produkcji i obrotu produktami rolnymi i surowcami, środkami kontroli i nadzoru nad działalnością, które są skierowane na zapewnienie uczciwej konkurencji i właściwego funkcjonowania na rynku produktów ekologicznych i surowców, a także na doskonalenie kluczowych wskaźników stanu zdrowia ludności, ochrony środowiska i harmonijnej eksploatacji gleb, efektywnego wykorzystania zasobów naturalnych, a także zagwarantowania zaufania konsumentów żywności i surowców, oznakowanych jako ekologiczne (Prawo Ukrainy, 2014).

Jednak warto zauważyć, że jak dotąd żadne odpowiednie przepisy w tym zakresie nie zostały w pełni wypracowane na Ukrainie a krajowi producenci wdrażają procedury certyfikacji produkcji organicznej zgodnie z obowiązującymi normami międzynarodowymi, w większości są to standardy UE.

Ponadto, Państwowy Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata do 2015 roku zakładając osiągnięcie 10% udziału produktów ekologicznych w wielkości produkcji rolnej brutto, zamierza stymulować utrzymanie rolnictwa ekologicznego, w celu ustalenia norm dla rozwoju rolnictwa ekologicznego i ustanowienia systemu certyfikacji (Prawo Ukrainy, 2007).

Kolejnym dokumentem, który skupia uwagę na sektor produkcji ekologicznej jest Strategia Rozwoju Sektora Rolnego na okres do roku 2020, zatwierdzona przez dyrektywę Gabinetu Ministrów Ukrainy №806-p. W Strategii tej jednym z priorytetowych celów jest cel określony jako utrzymanie bezpieczeństwa dostaw żywności państwa poprzez wspieranie rozwoju rolnictwa ekologicznego przede wszystkim w odniesieniu do prywatnych gospodarstw wiejskich i średniej wielkości farm.

Ukraińska produkcja ekologiczna opiera się na produkcji ekologicznej na dużą skalę ziarna i jego eksport do krajów Unii Europejskiej, która to produkcja jest skoncentrowana w kilku firmach inwestujących w rolnictwo. Produkcja ekologiczna na Ukrainie ma ogromny potencjał. Jej powolny rozwój jest powiązany z jednej strony z orientacją eksportu ziarna ekologicznego do krajów UE przez duże przedsiębiorstwa rolne i uzależnienia prowadzony przez kilka firm inwestujących, a z drugiej strony z faktem, że wprowadzenie przez małe i średnie gospodarstwa rolne metod ekologicznej produkcji roślinnej i innych jest kwestią drugorzędną.

Brak struktur prawnych uniemożliwia zorganizowanie systemu akredytacji i usług agencji certyfikacji, a także nie pozwala Ukrainie na uzyskanie pozycji eksportera produktów ekologicznych na rynku globalnym.

Zgodnie z oficjalnymi raportami statystycznymi IFOAM, w przeciągu ostatnich dziesięciu lat ekologiczna produkcja rolna rozwinęła się w szybkim tempie na Ukrainie. Na początku 2003 roku na Ukrainie zarejestrowanych było 31 gospodarstw o profilu ekologicznym. Łączna powierzchnia autoryzowanych

euro, in 2010 – 2.4 million euro, in 2011 – 5.1 million euro, in 2012 – 7.9 million euro and in 2013 – 12.2 million euro.

Over last three years there has been a tendency to be filled up the domestic market by our own organic products due to arranging organic raw material processing at domestic enterprises. Namely, they are cereals, juices, syrups, jam, dry fruit, honey, meat and dairy products (FOMU 2010).

In Ukraine it is necessary to create the home demand precisely on the certified organic products, the main potential consumers of which are city residents. Since, in Ukraine there is a widely-spread idea that ecologically clean products are manufactured by people in the rural areas (the volume of which is nearly 50 % in the gross agricultural production), consumers are not ready and willing to spend significant means on organic products except for baby food.

Regarding the Republic of Poland the program of green companies has been working there since 1989. The key activity of the Association involves development of environment management system at Polish enterprises which was created on the ground of philosophy and strategy of clean production (CP EMS) with the aim of preparation to the possible certification in accordance with standards ISO series 14000 and UE EMAS directive. The association "Polish Movement for Clean Production" aims at:

- development and promotion of initiatives, views and actions that contribute to introduction of the idea of balanced development by means of introduction and development of clean production principles;
- introduction of the clean production certificate;
- arrangement of regular training for clean production experts;
- consulting services in the environmental protection, management of environment and clean production;
- collection of information and exchange of experience in the above mentioned sectors with other Polish and foreign organizations.

The history of organic agriculture in Poland began in the 1930s. The movement for organic agriculture emerged in Poland in the 1980s due to increase in public ecological awareness. The first workshops conducted by Polish scientists experts from Western European countries resulted in setting up the first Association of Organic Farmers "Ekoland" in 1989. At approximately the same time first organic products started to be sold in the shops of Warsaw.

In 1993 the second organization in the organic sector was set up, that was Polish Association of Organic Agriculture "Ecoguarantee" (Ekogwarancja, Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego (PTRE)). In 2010 seven Polish organizations were members in International Federation of Organic Agricultural Movement (IFOAM).

The comparative characteristics of Ukraine and Poland are made in the context of organic production in table 1.

ekologicznych terenów rolnych wyniosła 164.400 ha. W roku 2012 było ich już 164 a łączna liczba upraw wynosiła 278,800 h uprawionych gruntów rolnych upraw organicznych (KMU 2013).

Według badań Ukraińskiej Federacji Ruchu Ekologicznego krajowy rynek konsumentów produktów ekologicznych stale rośnie: w 2008 roku jego wartość szacowano na 600 tysięcy euro, w roku 2009 – kwota ta wzrosła do 1,2 mln euro, w roku 2010 - 2,4 mln euro, w 2011 roku - 5,1 mln euro, w 2012 roku - 7,9 mln euro, a w 2013 roku - do 12,2 mln euro.

W ciągu ostatnich trzech lat wystąpiła tendencja wypełnienia się rynku krajowego własnymi produktami ekologicznymi na skutek zorganizowania możliwości przetwarzania surowców organicznych przez krajowych przedsiębiorców. Mianowicie, dotyczy to takich produktów jak płatki śniadaniowe, soki, syropy, dżemy, suszone owoce, miód, mięso i produkty nabiałowe (FOMU 2010).

Na Ukrainie konieczne jest stworzenie popytu krajowego właśnie na certyfikowane produkty ekologiczne, głównymi potencjalnymi konsumentami których są mieszkańcy miasta. Ponieważ, na Ukrainie wszechobecne jest przeświadczenie że czyste ekologicznie produkty są wytwarzane przez ludzi na obszarach wiejskich (których wielkość wynosi prawie 50% w produkcji rolnej brutto), konsumenci nie są gotowi i chętni do wydawania znaczniejszych sum pieniężnych na produkty organiczne z wyjątkiem żywności dla niemowląt.

W odniesieniu do Rzeczypospolitej Polskiej Program zielonych firm działa od 1989 roku. Kluczową działalnością Stowarzyszenia jest rozwój systemu zarządzania środowiskiem w polskich przedsiębiorstwach, który został utworzony na gruncie filozofii i strategii czystej produkcji (CP EMS) celem przygotowania do ewentualnej certyfikacji zgodnie z normami ISO 14000 oraz dyrektywą UE i EMAS. Stowarzyszenie „Ruch Polski dla czystej produkcji” ma na celu:

- rozwój i promocję inicjatyw, poglądów i działań, które przyczynią się do wprowadzenia idei zrównoważonego rozwoju poprzez wprowadzenie i rozwój zasad czystej produkcji;
- wprowadzenie świadectwa czystej produkcji;
- stosowanie regularnych szkoleń dla ekspertów czystej produkcji;
- usługi doradcze w zakresie ochrony środowiska, zarządzania środowiskiem i czystej produkcji;
- zbieranie informacji i wymiany doświadczeń w wyżej wymienionych sektorach od organizacji polskich i zagranicznych.

Historia rolnictwa ekologicznego w Polsce rozpoczęła się w 1930 roku. Ruch skierowany na rolnictwo ekologiczne w Polsce pojawił się w 1980 roku na skutek wzrostu ekologicznej świadomości społecznej. Pierwsze warsztaty prowadzone przez polskich naukowców, specjalistów z krajów Europy Zachodniej spowodowało utworzenie pierwszego Stowarzyszenia Farmerów Ekologicznych „Ekoland” w roku 1989. Mniej więcej w tym samym czasie pierwsze produkty organiczne zaczęły być sprzedawane w sklepach w Warszawie.

W 1993 roku kolejna organizacja branży ekologicznej została powołana-Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego „Ecoguarantee” (EKOGWARANCJA, Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego (PTRE)). W 2010 roku siedem polskich organizacji wstąpiło do Międzynarodowej Federacji Ruchu Ekologicznego (IFOAM) Rolnej.

Charakterystyka porównawcza Ukrainy i Polski jest przedstawiona w kontekście produkcji ekologicznej w tabeli 1.

Table 1. Comparative characteristics of Ukraine and Poland in the context of organic production*
Tabela 1. Charakterystyka porównawcza Ukrainy i Polski w kontekście produkcji ekologicznej*

Indicator	Ukraine	Poland
The start of organic production development/ Początek rozwoju produkcji organicznej	Approximately the 1990s./ Lata 90.	Approximately the 1980s./ Lata 80.
Legislative support	Only 03.01.2014. Act of Ukraine «On production and circulation of organic agricultural products and raw material»/ Dopiero od 03/01/2014. Ustawa Ukrainńska dot. produkcji i obrotu produktów rolnych i surowców	Full legislative support / Pełne wsparcie legislacyjne
First organic products in shops	2008-2010	Approximately the 1990s/ Lata 90
Regulation of organic production	International and national standards: 1. Organic Standard (Ukraine) 2. (code of certification agency UA-BIO-108) 3. Institute for Marketecology (Switzerland) (code of certification agency UA-BIO-143) 4. Ecocert SA (France) (code of certification agency UA-BIO-154) 5. Austria Bi Garantie GmbH (Austria) (code of certification agency UA-BIO-131) 6. Control Union Certifications (Netherlands) (code of certification agency UA-BIO-149) 7. Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyon (Turkey) (code of certification agency UA-BIO-109) 8. CERES GmbH (Germany) code of certification agency UA-BIO-140)/ Standardy krajowe i międzynarodowe: 1. Organic Standard (Ukraina) 2. (kod agencji certyfikacji UA-BIO-108) 3. Instytut Ekologii Rynku (Szwajcaria) (kod Agencji certyfikacji UA-BIO-143) 4. Ecocert SA (Francja) (kod agencji certyfikacji UA-BIO-154) 5. Austria Bi Garantie GmbH (Austria) (kod Agencja certyfikacji UA-BIO-131) 6. Control Union- Certyfikaty (Holandia) (kod Agencji certyfikacji UA-BIO-149) 7. Ekolojik Tarim Organizacja Kontroli (Turcja) (kod Agencji certyfikacji UA-BIO-109) 8. CERES GmbH (Niemcy) Kod Agencji certyfikacji UA-BIO-140)	International and national standards: Inspection of Agriculture and Food Quality 10 supervision authorities – certification agencies: - Ecoguarantee (code of certification agency PL-EKO-1) - PNG (code of certification agency PL-EKO-2) - Kobiko (code of certification agency PL-EKO-3) - Bioexpert (code of certification agency PL-EKO-4) - Biosertmalopolska (code of certification agency PL-EKO-5) - PCBC (code of certification agency PL-EKO-6) - Agro BIO Test (code of certification agency PL-EKO-7) - TYuF-Rainland Poland (code of certification agency PL-EKO-8) - Quality center AgroEco (code of certification agency PL-EKO-9) - SGS Poland (code of certification agency PL-EKO-10)/ Standardy krajowe i międzynarodowe: Kontrola Jakości Żywności i Rolnictwa 10 organów nadzoru-agencje certyfikacji: - Ecoguarantee (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-1) - PNG (kod agencji certyfikującej PL-EKO-2) - Kobiko (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-3) - Bioexpert (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-4) - Biosertmalopolska (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-5) - PCBC (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-6) - Agro Bio Test (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-7) - TYuF-Rainland Polska (kod agencji certyfikującej PL-EKO-8) - Centrum Jakości AgroEco (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-9) - SGS Polska (kod Agencji certyfikującej PL-EKO-10)

Source: The table has been made by the author.
Źródło: Tabela stworzona przez autora.

Poland is demonstrating one of the most rapid rates of growth in areas occupied by organic agriculture among countries of Europe. Nearly 60% of organic production areas have the organic profile and 40% are on the way of transition. In 2012 there were about 25944 producers and 260 processing plants according to the data of Ministry of Agriculture and Rural Areas Development in Poland (MINROL 2013).

From the total area of Poland's organic farmland perennial grasslands/pastures take 45% (170000 h), agricultural arable crops cover 37% (140000 h) and perennial crops (orchards) occupy 16% (64000 h). The key group is grain crops (77000 h) followed by green forage crops from agricultural croplands and various perennial crops (nuts, berries and fruit) (Eurostat 2011).

The number of the certified organic farms in Ukraine and Poland for the years 2002-2012 is shown in table 2.

Polska demonstruje jeden z najszybszych wskaźników wzrostu w obszarach zajętych przez rolnictwo ekologiczne wśród krajów Europy. Prawie 60% ekologicznych obszarów produkcyjnych posiada profil organiczny a 40% jest w trakcie transformacji. W 2012 roku w Polsce było około 25.944 producentów i 260 zakładów przetwórstwa według danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce (MINROL 2013).

W ogólnej powierzchni gruntów rolnych organicznych łąki oraz grunty pod uprawę wieloletnich roślin zajmują 45% (170,000 h), rośliny uprawne rolne obejmują 37% (140,000 h), natomiast uprawy wieloletnie (sady) zajmują 16% (64,000 h). Kluczową grupę stanowią rośliny zbożowe (77,000 h), a następnie zielone rośliny pastewne z pól uprawnych rolnych i różnych roślin wieloletnich (orzechy, jagody i owoce) (Eurostat 2011).

Liczbę certyfikowanych gospodarstw ekologicznych w Polsce i na Ukrainie w latach 2002-2012 przedstawiono w tabeli 2.

Table 2. The number of the certified organic farms in Ukraine and Poland for the years 2002-2012

Tabela 2. Liczba certyfikowanych gospodarstw ekologicznych w Polsce i na Ukrainie w latach 2002-2012

Country/ Kraj	Years/ Lata										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ukraine/ Ukraina	1	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164
Average size of organic farm in Ukraine, ha/ Średnia wielkość gospodarstwa ekologicznego na Ukrainie, w ha	305	3472	3429	3361	3025	2716	2288	2242	1903	1744	1700
Poland/Polska	144	2286	3760	7182	9194	12121	15206	17423	20956	23449	25944
Average size of organic farm in Poland, ha/ Średnia wielkość gospodarstwa ekologicznego w Polsce, ha	6,2	26,8	22,0	23,2	24,8	23,7	20,7	23,9	24,7	25,8	25,5

Source: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.

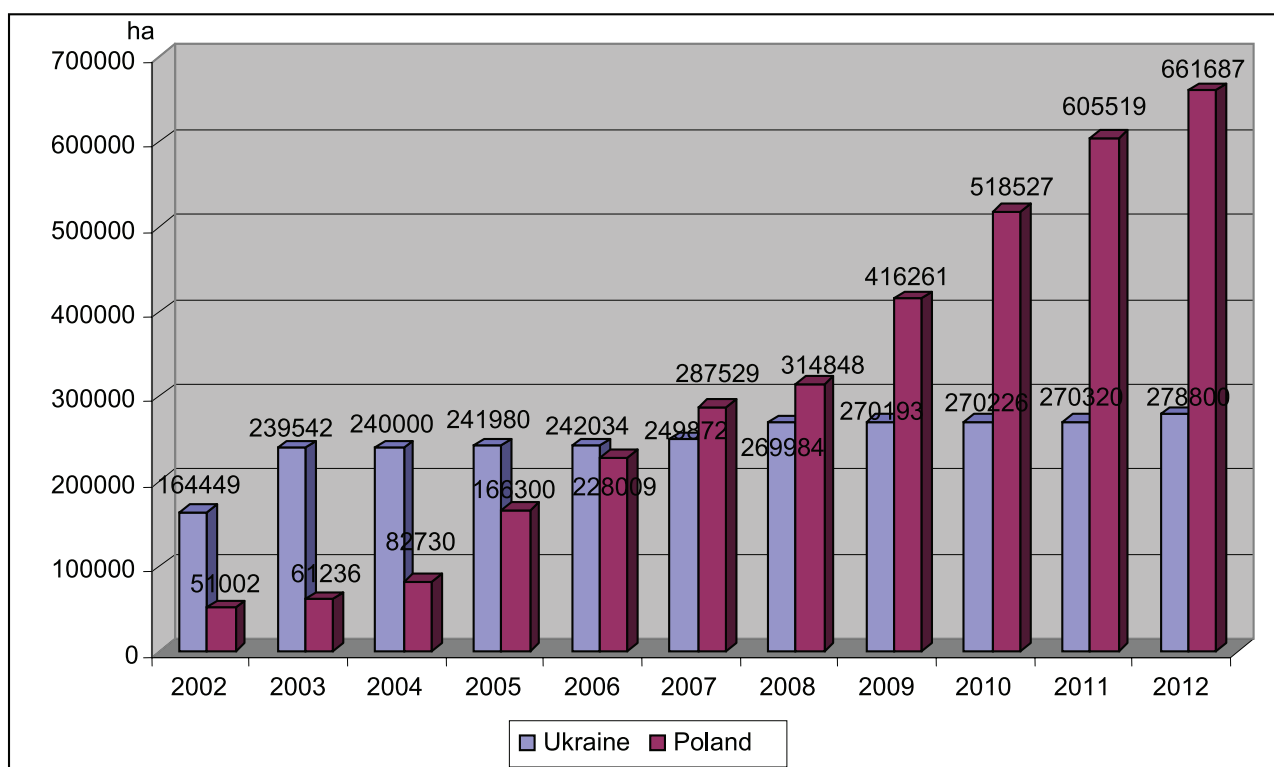
Źródło: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.

The table shows that the number of organic farms in Poland is more than 150 times higher than the number of farms in Ukraine. For the studied period the number of farms in Ukraine increased more than 5 times and in Poland more than 12 times.

The areas of cultivated lands in Ukraine and Poland certified in conformity with organic standards for the years 2002-2012 are shown in chart 1.

Tabela pokazuje, że liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce jest ponad 150 razy większa niż liczba gospodarstw na Ukrainie. W badanym okresie liczba gospodarstw na Ukrainie wzrosła ponad 5 razy, natomiast w Polsce ponad 12 razy.

Obszary ziem uprawnych w Polsce i na Ukrainie certyfikowanych zgodnie z normami ekologicznymi w latach 2002-2012 są przedstawione w wykresie 1.

Ukraine-Ukraina
Poland-Polska

Chart 1. The areas of cultivated lands in Ukraine and Poland certified in conformity with organic standards for the years 2002-2012
Wykres 1. Obszary ziem uprawnych w Polsce i na Ukrainie certyfikowane za zgodność z normami ekologicznymi na lata 2002-2012
Source: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.
Źródło: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.

Thus, the chart shows that in Ukraine the number of cultivated areas has increased less than twice for 10 years but in Poland the number of lands has risen more than 10 times.

The condition of organic farms in the border areas of Poland and Ukraine in 2012 is represented in table 3.

Tak więc, wykres wskazuje, że na Ukrainie liczba obszarów uprawnych wzrosła mniej niż dwukrotnie w ciągu 10 lat, jednak w Polsce liczba tychże gruntów wzrosła ponad 10 razy.

Stan gospodarstw ekologicznych na obszarach przygranicznych Polski i Ukrainy w 2012 roku przedstawiono w tabeli 3.

Table 3. The condition of organic farms in the border areas of Poland and Ukraine in 2012
Tabela 3. Stan gospodarstw ekologicznych na obszarach przygranicznych Polski i Ukrainy w 2012

Wskaźnik/ Indicator	Obszary uprawne, ha/ Cultivated area, ha	Liczba gospodarstw ekologicznych/ Number of organic farms
Woj. lubelskie (Polska)/ Lublin Province (Poland)	37466,45	2174
Woj. podkarpackie (Polska)/Subcarpathian Province (Poland)	30381,46	1940
Region Volyn/ Volyn region	5067,00	3
Region Lwowa /Lviv region	14922,00	9
Region transkarpacki/Transcarpathian region	4998,00	3

Source: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.
Źródło: MINROL UA, 2013; MINROL PL, 2013.

From table 3 the conclusion can be made that in Poland there are much more organic farms that create the well-developed market of organic production. Unfortunately, the development of organic market in Ukraine has just started.

As in the EU member Resolution of the Council (EU) 834/2007 and Resolution of the Commission (EU) 889/2008 on organic production are valid in Poland. In addition to these Resolutions Poland has its own national Act about organic agriculture (Act on Organic Agriculture from June 25, 2009). This Act is being implemented by the directive Of Ministry of Agriculture and Rural Areas Development in Poland. The Ministry is the authority having jurisdiction in accordance with Resolution of the Council (EU) №834/2007. the inspection and certification stipulated by the EU Regulations is carried out by 10 private supervisory agencies.

The state supports the organic agriculture in Poland from two sources:

1) from the national budget the support is provided for scientific researches in organic agriculture; expenses on inspection and certification and also on advisory services;

2) the support of farmers and development of organic sector is carried out via agricultural ecological activities and events, promotion and development of awareness, farmers' participation in the schemes of food quality (table 4).

Z tabeli 3 można wywnioskować, że Polska posiada znacznie więcej gospodarstw ekologicznych, które tworzą dobrze rozwinięty rynek produkcji ekologicznej. Niestety, rozwój rynku produktów ekologicznych na Ukrainie dopiero się rozpoczął.

Uchwała Rady UE państwa członkowskiego nr 834/2007 oraz Uchwała Komisji Europejskiej (UE) 889/2008 w sprawie produkcji ekologicznej obowiązują w Polsce. Oprócz tych uchwał Polska posiada swoje własne krajowe ustawy o rolnictwie ekologicznym (Ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 25 czerwca 2009 roku). Akt ten jest wdrażany przez dyrektywę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce. Ministerstwo jest organem posiadającym jurysdykcję zgodnie z Uchwałą Rady UE (UE) №834 / 2007. Kontrola i certyfikacja określone w Regulaminie UE prowadzone są przez 10 prywatnych agencji nadzorujących.

Państwo wspiera rolnictwo ekologiczne w Polsce z dwóch źródeł:

1) z budżetu państwa, wsparcie badań naukowych w dziedzinie rolnictwa ekologicznego; wydatki na badania i certyfikację, a także na usługi doradcze;

2) wspieranie rolników i rozwoju sektora ekologicznego odbywa się poprzez działania proekologiczne a także przez organizację imprez, promocji i rozwój świadomości społecznej, uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności (tabela 4).

Table 4. Money grants for organic agriculture in Poland
Tabela 4. Pieniężne dotacje dla rolnictwa ekologicznego w Polsce

Application of farming lands/ Zastosowanie terenów rolnych	Payments for organic agriculture conversion, euro/ha/ Płatności dla rolnictwa ekologicznego konwersja euro / ha,	Money grants for organic farming, euro/ha / Dotacje pieniężne dla rolnictwa ekologicznego, euro / ha
Grasslands/pastures Łąki/pastwiska	330 PLN / 84.5 euro	260 PLN / 66,6 euro
Crop lands Grunty rolne	840 PLN / 215,2 euro	790 PLN / 202,4 euro
Areas for gardening Powierzchnie ogrodowe	1550 PLN / 397 euro	1300 PLN / 333 euro
Areas for medicative herbs Obszary uprawy ziół leczniczych	1150 PLN / 294,6 euro	1050 PLN / 269 euro
Areas for fruit-growing and berries Obszary upraw sadowniczych i jagodowych	1800 PLN / 461,1 euro	1540 PLN / 394,5 euro
Areas for other horticulture and berries Obszary pozostałego rodzaju ogrodnictwa i zbieractwa jagód	800 PLN / 204,9 euro	650 PLN / 165,5 euro

Source: MINROL PL, 2013.

Źródło MINROL PL, 2013.

The organic production is intended to improve the quality of crop and animal production, soil, water and all our life. However, the foreign experience shows that the development of organic is practicable only under the conditions of the state support.

We think the promising directions of organic production development in Ukraine are as follows:

Produkcja ekologiczna ma na celu poprawę jakości produkcji roślinnej i zwierzęcej, gleby, wód a także wszystkich aspektów ludzkiego życia. Jednak doświadczenie z zagranicy pokazuje, że rozwój organiczny jest możliwy tylko w warunkach wsparcia państwa.

Uważamy za obiecujące kierunki rozwoju produkcji ekologicznej na Ukrainie następujące punkty:

1. Perfecting the regulatory framework for organic production in Ukraine; 2. State financial support of ecologically clean production; 3. Promotion of ecological entrepreneurship development by providing benefits and preferential advantages; 4. Engaging the foreign experience of organic farming; 5. Development of sales network and organic production promotion on the foreign market; 6. Construction of consumers' trust to the certified organic products; 7. Habituation and awareness of potential consumers with the advantages of ecologically clean products via mass media.	1. Doskonalenie struktury legislacyjnej dla produkcji ekologicznej na Ukrainie; 2. Wsparcie finansowe państwa dla ekologicznie czystej produkcji; 3. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości ekologicznej poprzez zapewnienie korzyści i preferencyjne korzyści; 4. Obecność zagranicznych doświadczeń rolnictwa ekologicznego; 5. Rozwój sieci sprzedaży i promocji ekologicznej produkcji na rynku zagranicznym; 6. Budowa zaufania konsumentów do organicznych produktów certyfikowanych; 7. Przyzwyczajenie i budowanie świadomości potencjalnych konsumentów o zaletach produktów ekologicznie czystych za pośrednictwem środków masowego przekazu.

Conclusions

Therefore, having made the comparative analysis of development of organic production in Ukraine and Poland one may state that there are much more organic farms in Poland that create the well-developed market of organic products. Unfortunately, the development of organic-oriented market in Ukraine is at its early stage. Still, the branch of Ukraine's organic production is challenging due to the availability of fertile black soils in Ukraine. The development of organic agriculture will promote economic, social and ecological improvement in Ukraine, the integrated development of rural areas and the population health enhancement.

The introduction of organic production in Ukraine will result in restoration of soil fertility and environmental conservation; developing rural areas and increasing social standards of rural people's living; raising efficiency and profit-earning of agricultural production; supplying the consumer market with healthy quality products; strengthening the export potential of the state; enhancing the image of Ukraine as a producer and exporter of high-quality healthy organic products; maintaining food supply security in Ukraine; promoting the general welfare of the Ukrainian citizens.

Wnioski

W związku z powyższym, po dokonaniu analizy porównawczej rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce i na Ukrainie może stwierdzić, że w pierwszym z tych państw występuje znacznie więcej gospodarstw ekologicznych, które tworzą dobrze rozwinięty rynek produktów ekologicznych. Niestety, rozwój rynku produktów ekologicznych na Ukrainie jest w jego wczesnym stadium. Mimo to, gałąź produkcji ekologicznej Ukrainy jest obiecująca, ze względu na dostępność żyznych gleb na Ukrainie. Rozwój rolnictwa ekologicznego będzie promować poprawę sytuacji gospodarczej, społecznej i ekologicznej na Ukrainie, a także zintegrowany rozwoju obszarów wiejskich i poprawę zdrowia ludności.

Wprowadzenie produkcji ekologicznej na Ukrainie spowoduje przywrócenie żyzności gleby i ochronę środowiska; rozwój obszarów wiejskich i zwiększenie standardów socjalnych życia mieszkańców obszarów wiejskich; zwiększenie efektywności i zysku zarabiających na produkcji rolnej; dostarczanie na rynek konsumencki zdrowych produktów wysokiej jakości; wzmocnienie potencjału eksportowego państwa; poprawę wizerunku Ukrainy jako producenta i eksportera produktów ekologicznych, zdrowych i wysokiej jakości; utrzymanie bezpieczeństwa dostaw żywności na Ukrainie; popieranie powszechnego dobrobytu obywateli ukraińskich.

References/Literatura:

1. Huber B. (2013), *The World of Organic Agriculture: Regulations and Certification Emerging Trends*. Research Institute of Organic Agriculture. <http://orgprints.org/22324/7/huber-2013-standards.pdf>, (data dostępu: 08.04.2014).
2. Kropyvko M., Kovalova O. (2010), *Ecological Diversification of the Agricultural Earth Use in Ukraine*. Economy of Ukraine No. 7, pp. 78-85.
3. *Ministry of Agriculture and Rural Development of Poland, organic farming unit (2013)*. www.minrol.gov.pl/pol/Jakosczywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Rolnictwo-ekologiczne-w-Polsce, (data dostępu: 08.04.2014).
4. Moreau C. (2013), *The French Organic Sector*. BIOFACH, Nuremberg, http://orgprints.org/22345/13/moreau-2013_BiofachODN_french_market_AgenceBio.pdf (data dostępu: 08.04.2014).
5. Niggli U. (2008), *Advantages of Organic Farming: Environment and Economical Characteristics / II Round of countries of Eastern Europe table «Organic agriculture and legislative providing»*, Kyiv, <http://orgprints.org/15019/08/niggli-2009-advantages-oa.pdf> (data dostępu: 08.04.2014).

6. *Organic in Ukraine* (2010), Federation of organic motion in Ukraine. <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>, (data dostępu: 08.04.2014).
7. *State purposeful program the development of Ukrainian village for a period to 2015 year.* (2007). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>, (data dostępu: 08.04.2014).
8. Switzerland F., Schaack D. (2013), *The European Market for Organic Food*. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) Agricultural Information Company (AMI), Bonn, Germany BioFach Congress. Nürnberg, Session «The European Market for Organic Food». <http://orgprints.org/22345/19/willer-2013-session-european-market.pdf>, (data dostępu: 08.04.2014).
9. The law of Ukraine. (2014), *On production and circulation of organic agricultural products and raw material*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>, (data dostępu: 08.04.2014).
10. *The Possibilities Of State Support For Organic Agriculture Development* (2013), Swiss-Ukrainian project «The development of organic market in Ukraine». – (Electronic resource). <http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/PossibilitiesOfStateSupport.pdf>, (data dostępu: 08.04.2014).
11. *The World of Organic Agriculture: Key Indicators and Leading Countries* (2013), FiBL & IFOAM. <http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf>, (data dostępu: 08.04.2014).
12. *Ukraine Will Become One of World Leaders from the Production of Organic Good* (2013), Informatively is an analytical bulletin of KMU. September. <http://www.info-kmu.com.ua/2013-09-04-000000am/article/15902467.html>, (data dostępu: 08.04.2014).
13. Willer H., Lernoud J. (2013), *Organic Agriculture Worldwide. Key results from the FiBL-IFOAM Survey on Organic Agriculture Worldwide Part 1: Global data and survey background / Research Institute of Organic Agriculture (FiBL)*, <http://orgprints.org/22349/16/fibl-ifoam-2013-global-data-2011.pdf>, (data dostępu: 08.04.2014).

Submitted/ Zgłoszony: May/ maj 2014

Accepted/ Zaakceptowany: March / marzec 2015